

דף שבועי

בס"ד

פרשת נח, תשפ"ה, מספר 1591

ברית הקשת

איתמר ורהפטיג

ברית הקשת

לאחר המבול, כאשר יצא נוח מן התיבה, הבטיח לו ה': "לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו" (בר' ח:כא).

הרמב"ן בביאורו שם כותב: "בעבור האדם כי בעבורו נענשו. ואם אדם לא חטא היו הם ניצולין". לאחר ברכת פרייה ורבייה ואזהרה משפיכות דמים, באה ברית הקשת (בר' ט:ח-יז); פרשה ארוכה יחסית שיש בה כפילויות הדורשות הסבר.

אך בתחילה נציג כמה שאלות יסוד.

א. המבול בא על חטא האדם, אם כן מה השתנה כעת. אם שוב יחטא האדם, לכאורה מגיע לו מבול, ואם ימצא צדיק הוא לבדו ינצל?

ב. הצורך בברית: "את קשתי נתתי בענן" (בר' ט:יג), והקב"ה מבטיח כי כאשר יראה את הקשת יזכור את הברית ולא יביא מבול. וכי הקב"ה צריך תזכורת?

ג. המילה "ברית" מופיעה בפרשה פעמים רבות ומשמשת כמילה מנחה. ויש לשאול: "ברית" היא חוזה בין הצדדים, כאשר כל אחד נותן דבר מה לשני. ה' נותן הבטחה שלא יביא מבול, תמורת קבלה מצד האדם. ומה היא הנתנה מצד האדם? לכאורה זו מתנה ולא חוזה?¹

* הרב ד"ר איתמר ורהפטיג, בית הספר למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן (גמלאי); מכון צומת, אלון שבות (מעורכי "תחומין"); מכון "משפטי ארץ", עפרה.

1 המונח "ברית" כחוזה הדדי מופיע בכמה מקומות בתנ"ך: בברית בין הבתרים: "ואתנה בריתי ביני ובינך" (בר' יז:ב). הקב"ה מבטיח: "והיית לאב המון גוים" (שם:ד); "להיות לך לא-להים" (שם:ז); הבטחת הארץ (שם, ח). מנגד אנו נותנים: "המול לכם כל זכר" (שם:י). ועי' עוד בראשית כא:כז; לא:מד; מל"ב יז:לה, ועוד כיוצ"ב.

ד. בפסוק טז נאמר: "והייתה הקשת בענן וראיתה לזכר ברית עולם בין א-להים ובין כל נפש חיה". לכאורה היה צריך לומר: ביני ובין כל נפש חיה (ראו רש"י).

ה. עלינו להתבונן במהות הברית "והיתה הקשת בענן וראיתה". מהי המשמעות של הקשת כאות ברית, כאשר זו תופעת טבע הקיימת מזמן?²

מהות הברית

הרמב"ן מסביר על אתר (ט:יב):

אמרו בטעם האות הזה, כי הקשת לא עשאו שיהיו רגליו למעלה שיראה כאילו מן השמים מורים בו, "וישלח חציו ויפיצם בארץ" (תה' יח:טו), אבל עשאו בהפך מזה להראות שלא יורו בו מן השמים, וכן דרך הנלחמים להפוך אותו בידם ככה כאשר יקראו לשלום למי שכנגדם. ועוד שאין לקשת יתר לכונן חצים עליו.

וחוזרת השאלה, בתנאי הברית הקב"ה נותן את עצירת המבול, ומה אנו נותנים?

אני מציע את ההסבר דלהלן. אכן מעיקר הדין חוטא צריך להיענש, ואם האנושות חוטאת העולם עלול להיחרב במבול. זה היה המסר שהאנושות קיבלה במבול, שאילולא הוא, העולם לא היה מאמין באפשרות של מבול. אך מסר זה, דיו פעם אחת; מכאן ואילך, הקב"ה ברוב רחמיו אומר: 'תמיד אם תחטאו ימצא צדיק כנוח, ובזכותו לא אביא מבול על כלל האנושות'. העולם קיים בזכות הצדיקים

2 הפרשנים נחלקו אם מדובר בתופעת טבע חדשה או בשימוש בתופעה קיימת. ראו רמב"ן, ראב"ע ועוד פרשנים על אתר.

שהיה בבריאת העולם, שיהיה רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים.

על כך יש לשאול מבחינה תאולוגית, הרי האדם הוא בעל בחירה חופשית, ומי ערב לנו שהעולם, כולל ישראל, לא יבחר כולו ברע? אכן זהו מכבשונו של עולם, איך ידיעה ובחירה הולכים ביחד. וכפי שנאמר, סוד זה טמון בברית הקשת.

נשוב עתה לשאלות הנ"ל. שאלנו מה השתנה אחרי המבול? לאחר קבלת המסר שהעולם קיים בזכות נוח, מובטח לנו גם שתמיד יימצא 'נוח' כזה, ומאז שקיים עם ישראל הוא זה שממלא את התפקיד של נוח.⁴

שאלנו, האם הקב"ה צריך תזכורת? ח"ו, אלא שהוא כביכול בשעת זעם רואה את הקשת ומחפש את קיום הברית מצידנו; היכן הוא נוח של הדור? עוד למדנו, שהעולם כולו מובטח שלא יאבד במבול, אבל קבוצה קטנה, כסדום, אינה מובטחת, ורק אם יימצאו בה צדיקים היא תינצל.

עוד שאלנו על פשר הביטוי א-להים בפסוק טז. התשובה היא שהקב"ה כביכול משקיף על החוזה כצד שלישי, שופט, כדי לבדוק את קיום החוזה בין מידת הדין לבין קיום העולם, כמו שאומר רש"י שם. סיכומו של דבר, העולם צריך להכיר תודה לעם ישראל, שבזכותו הוא קיים.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

4 כך יש לפרש את הפסוק ביש' נד:ט: "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך". הפסוק משווה את קיום הברית (שהוא קורא לה 'שבועה') עם העולם לקיום הברית (השבועה) עם ישראל.

שבו. נמצא כי הקב"ה נותן מצידו הבטחה של מניעת המבול והאנושות נותנת מצידה את נוח וממשיכו. בברית הקשת יש בשורה גדולה; תמיד יימצאו צדיקים שבזכותם יתקיים העולם. הקשת מכוונת כלפי מעלה, לרמוז לצדיקים שמביטים לאביהם שבשמיים. גם אין הכרח ביתר, די בכך שהם משעבדים ליבם לאביהם שבשמיים.³

הרעיון שהצדיקים מחזיקים את העולם מופיע בכמה מקומות. כך מצינו בסדום. אומנם ייתכן שלא יימצאו צדיקים במקום קטן כסדום, והוא ייהרס, אבל בעולם כולו זה לא יקרה.

מאז אברהם אבינו, הרעיון של צדיק המקיים את העולם מקבל משמעות חדשה. עם ישראל הוא הצדיק המעמיד את העולם. וגם אם יחטא ויזנח את תורתו, מובטח לנו "כי לא תשכח מפי זרעו" (דב' לא:כא). לכן עם ישראל לא יכלה, וכפי שאומר הנביא ירמיה (מו:כח):

אֶתְּה אֶל תִּירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב נְאֻם ה' כִּי אֶתְּךָ אֲנִי כִּי אֶעֱשֶׂה כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְחִיתִךָ שָׁמָּה וְאֶתְּךָ לֹא אֶעֱשֶׂה כָּל־הַיְסוּדִים לְמִשְׁפַּט וְנִגְהָ לֹא אֲנַקֶּךָ.

הרמב"ן כבר עמד על כך בפירושו לפסוק: "אֶמְרָתִי אֶפְאִיָּהֶם אֲשַׁבֵּתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכְרָם" (דב' לב:לו):

אבל השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו, ושם הרשות בידו להרע או להטיב, וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא א-להי הא-להים ואדוני האדונים ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יסופר עוד בהם... והנה תהיה כוונת הבריאה באדם בטלה לגמרי, שלא ישאר בהם יודע את בוראו רק מכעיס לפניו, ועל כן ראוי מדין הרצון

3 השוו למשנה בראש השנה פרק ג משנה ח: 'והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל' וגומר (שמות י"ז) וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלין. כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר כ"א) 'עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוק וראה אותו וחיי', וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים, ואם לאו היו נימוקים.